

Iosif Bertok. Cronologie și filmografie

Răzvan Mureșan Olăhuț

Cronologie:

1891 – Iosif (József) Bertok se naște la Timișoara, cartierul Iosefin, la data de 23 ianuarie din părinții János (pivnicer) și Agnes (născută Szlávin), fiind cel mai tânăr din trei frați.

1894 – Mama sa moare după o îndelungată suferință provocată de o infecție la nașterea lui Bertok.

1897?-1903 – Urmează în Timișoara patru ani de școală elementară și doi ani de liceu.

1903 – Are loc și moartea tatălui, evenimentul lăsându-i orfani pe cei trei copii. Lipsit de sprijinul material necesar, Iosif Bertok părăsește școala în clasa a II-a de liceu și devine ucenic pentru un maestru fotograf timișorean.

1907 – Bertok părăsește atelierul de fotografie pentru a se angaja ca proiecționist la caravana lui Narten, demonstrator cinematografist german cunoscut în imperiul Austro-Ungar. Aici Bertok învață să utilizeze camera de tip Pathé realizând opt vederi cinematografice în Serbia.

1912-1914 – La vârsta de 21 ani se căsătorește cu prima soție și se stabilește la Lugoj unde îi este oferit postul de proiecționist la cinematograful Omnia. Un an mai târziu, în 1913, soția lui Berok moare. Se recăsătorește în 1914 având doi copii, băiat și fată.

1914-1918 – Este înrolat în armata austro-ungară și devine operator de cameră pe front. După mai multe filmări în Albania și Bulgaria, în 1916, filmează și intrarea trupelor germane în București.

1918 – Se întoarce la Lugoj, însă soția îi moare din cauza epidemiei de gripă spaniolă care cuprinsese localitatea.

1920 – Se mută la Arad primind oferta a doi întreprinzători bucureșteni pentru postul de director al noului cinematograf pe care aceștia intenționau să îl deschidă în oraș. Datorită rentabilității scăzute cinematograful se închide după câteva luni de activitate. În același an este chemat și la Lipova pentru a superviza construcția cinematografului de acolo.

1921-1925 – După o perioadă de timp în care lucrează pentru un atelier arădean de vederi cinematografice arădean, Bertok își deschide propriul laborator cinematografic pe str.Ghiba Birta 38, unde realizează vederi, fotografii, reclame și subtitrări de film. Realizările cinematografice, care surprindeau mai multe aspecte ale Aradului interbelic, au fost prezentate la cinema Apollo (Palatul Bohuș, str.Vasile Goldiș) în cadrul seriei „Săptămâna filmului arădean”.

1926-1927 – Victor Babescu, importantă personalitate arădeană și director al Școlii Gimnaziale de Băieți „Iosif Vulcan” (azi Liceul de Industrie Alimentară) îl cooptează pe Bertok ca operator în cadrul primei fabrici de film pedagog din România, intitulată „Filmul Didactic”. Sunt produse 12 filme dintre care se remarcă „Ionel și Mărioara” primul film artistic românesc filmata la Arad, dar și documentarele „Lemnul” și „Marmura” premiate în 1929 la Congresul Internațional de Filme Didactice din Haga.

1927 – Solicitat la București alături de un consorțiu de operatori dintre care îi amintim pe Tudor Posmantir, N. Barbelian și Aurel Petrescu pentru acoperirea evenimentelor funerare dedicate regelui Ferdinand I și apoi al omului politic Ion I. C. Brătianu.

1928 – Își mută laboratorul definitiv la București fiind chemat să lucreze alături de regizorul Jean Mihail pentru filmul artistic „Lia”. Din acest punct el devine unul din numele constante ale filmului românesc interbelic. În decursul aceluiași an decedează fratele său mai mare.

1929 – Prima colaborare cu regizorul Horia Igiroșanu pentru filmul „Haiducii”. Întâiul film din România care a explorat o temă ce avea să devină recurentă în cinematografia balcanică, cea a haiducilor, tratând naiv viața și peripețiile haiducului Iancu Jianu „inspirată direct din legendele populare”. Continuarea filmului, „Ciocoi” (1931) a fost primită cu reacții mixte, criticul B. Cehan notând în *Rampa* din 6 mai: „operatorul Bertok și-a făcut datoria corect, dar l-am fi vrut cu mai multă inițiativă”. Tot în 1929 semnează alături de Ludovic Iosvai reportajul jubiliar dedicat Unirii de la 1918 „Serbările Unirii”.

1930 – Colaborează cu operatorul V. Gogiu și regizorul Jean Mihail pentru filmul documentar „Nunta țigăncii din Văleni”.

1933 – Operator pentru filmul artistic „Insula șerpilor” regizat de Horia Igiroșanu, primul film sonorizat într-un studio din România.

1935 – Musicalul „Bing și Bang” cu duetul comic bucureștean Stroe și Vasilache. Atingând un succes enorm, filmul explora printr-un unghi umoristic tragedia anilor de penurie din timpul crizei. Acesta a fost primul film românesc cu sunet integral sincronizat pe peliculă.

1938 – Operator la evenimentul depunerii sicriului reginei Maria.

1939 – Ioan Bertok devine membru al Oficiului Național al Cinematografiei (O.N.C.) fiind aprobat de directorul M. V. Pușcariu în cadrul Direcției Cinematografice din Subsecretariatul de Stat al Propagandei cu un salariu brut de 18.500 lei lunar. În această funcție el devine responsabil cu jurnalele cinematografice și filmele documentare, realizând și majoritatea filmelor privind industria grea. Filmează tot în acest an și documentarul „Insula șerpilor”.

1940 – Lucrează la filmul de prezentare „Uzinele Malaxa” în regia lui Paul Călinescu, însă nu i se respectă onorariul promis pentru munca depusă.

1941 – Odată cu schimbarea de guvernământ, de la regimul carlist la cel legionar, activitatea O.N.C-ului se mută înspre producția de propagandă legionară. Nu avem date prea cuprinzătoare privind activitatea lui Bertok din această perioadă, decât documentarul „Rebeliunea legionară” comandat deja de regimul Antonescu. După această dată părăsește România pentru a se muta alături de fiica sa în Budapesta unde deschide un atelier fotografic. Din raportul directorului O.N.C la acea dată, Ion I. Cantacuzino, întocmit la 5 mai 1941, reiese că „domnul Iosef Bertok, cetățean român de etnie ungar, a fost angajat în calitate de operator cinematografic la Serviciile Tehnice de Producțiune ale Direcției Cinematografice din Ministerul Propagandei Naționale cu începere din iunie 1939 până în aprilie 1941, în care timp și-a îndeplinit cu conștiințiozitate și cu multă pricepere însărcinările care i s-au dat. D-l Iosef Bertok este un operator desăvârșit, capabil să presteze o muncă organizată și de mare randament”.

1943 – Devenind tot mai dificilă situația datorită războiului el se întoarce pentru o scurtă perioadă la București pentru a participa la filmările pentru documentarul „Uzinele românești fabrică armele victoriei”.

1945 – Revine definitiv în România, mutându-se în Aradul Nou în fosta casă a unui fotograf arădean. Aici operează, la etaj, propriul său atelier pe Calea Timișorii nr.16, aproape de centrul orașului, unde avea să rămână pentru ultimele aproape trei decenii ale vieții.

1948 – Moare și ce-a de a treia sa soție, Margareta (născută Szekszo).

1958 – Cooperativa fotografică deschide o filială în Aradul Nou ceea ce duce la falimentarea atelierului lui Iosif Bertok.

1964 – Ion I. Cantacuzino îl amintește pe Bertok în prima carte dedicată istoriei filmului românesc „Momente din trecutul filmului românesc” publicată la editura Meridiane.

1966 – Rozalia Horvath, sora mai mare a lui Bertok, moare.

1967 – La insistențele lui Bujor T. Rîpeanu, Bertok redactează o schiță autobiografică intitulată „Istoria vieții mele” sub formă de manuscris dactilograf pentru A.N.F. La finalul manuscrisului aduce în discuție pensia sa foarte mică de numai 350 lei și regretul de a nu mai fi capabil să participe la producția de filme din țară.

1972 – Iosif Bertok se stinge din viață la vârsta de 81 ani în ziua de 8 ianuarie. Este înmormântat în cimitirul catolic (german) din Aradul Nou în data de 10 ianuarie, însă, neavând vreun însemn special, mormântul altei persoane a fost ridicat peste acel loc în anul 1992. În decursul vieții a lucrat la mai bine de 100 filme pe tot cuprinsul țării, dar și în afara ei.

Bibliografie:

- Iosif Bertok – *Istoria vieții mele*, manuscris A.N.F, București, 1967
- Iosif Sîrbuț – *Lista filmelor rulate la Arad 1903-1927*, manuscris A.N.F, București, 1969
- Fișa Josif Bertok de la registrul parohiei Romano-Catolice din Aradul Nou privind decedații
- Victor Babescu – *Anuarul școlii medii (civile) de stat „Ioan Vulcan” din Arad*, X, Tipografia Diacezană, 1929
- Anuarul/Évkönyv Arad, Tipografia Rethy Nyomda, 1926 (Biblioteca SJAN Arad P4611)
- SJAN Timiș, colecția Registre de Stare Civilă, Parohia Rom-Cat. Timișoara, Iosefin, Nr.23, f.24
- SJAN Arad, colecția Iosif Sârbuț, INV.712, d.19/1939
- Gheorghe Săbău – *Cinemarad. Viața cinematografică arădeană din 1858 până în anul 2000*, Museum Arad. Studii și Comunicări, VII, Arad, 2001-2002, p.326-342
- Ujj Janos – *Arad megye neves szüllötei*, Alma Mater Alapítvány, Arad, 2007
- Mureșan Olăhuț Răzvan – *O personalitate pe nedrept uitată...Josif Bertok (1891-1972)*, Revista Gutenberg, 54, Arad, 2023
- Bujor T. Rîpeanu – *Filmul în România. Filmul documentar (1897-1948)*, Meronia, București, 2008
- Bujor T. Rîpeanu – *Cinematografiștii 2345. Cineaști, actori, critici și istorici de film și alte persoane și personalități care au avut de a face cu cinematograful din România sau care sunt originare de pe aceste meleaguri*, Meronia, București, 2013
- Călin Căliman – *Istoria filmului românesc (1897-2017)*, Ideea Europeană, București, 2017
- Ion I. Cantacuzino – *Momente din trecutul filmului românesc*, Meridiane, București, 1964
- Ion I. Cantacuzino – *Producția cinematografică din România. Filmografie adnotată II/2. Filmul de ficțiune 1930-1948*, alo București, 1998
- Jean Mihail – *Filmul românesc de altă dată. Însemnări*, Meridiane, București, 1967
- Marian Țuțui – *Orient Express. Filmul românesc și filmul balcanic*, Noi Media Print, București, 2009
- Paul Călinescu – *Proiecții în timp. Amintirile unui cineast*, Sport-Turism, București, 1982

Filmografie:

1907-1914

- *Primele opt vederi realizate de Bertok în calitate de operator al caravanei lui Narten: Vârșeș, Fehértemplom, Becicherecu Mare, Kikinda, Panciova, Belgrad etc. (restul orașelor nu sunt menționate)*
- *Proiecționist și operator ocazional de vederi pentru cinematografele ambulante care treceau prin Iugoslavia, Ungaria și România*

1914-1918

- *Reportaje documentare de pe front în armata austro-ungară (operator):*
- *Construcția podului de pontoane peste Dunăre la Rusciuc (Bulgaria)*
- *Intrarea trupelor germane în București (România)*
- *Construcția funicularului și transporturile militare (Albania)*
- *Tragerea cu Dicke Bertha la Galiția și efectele obuzierului asupra fortăreței Brest-Litovsk (Rusia)*
- *Ofensiva austriacă de la Tagliamento și aducerea prizonierilor (Italia)*

1921

- *Aspecte de la serbarea sportivă a „Clubului Athletic” Arad (regizor; documentar)*
- *Aspecte din meciul „Înțelegerea” – „Stăruința” (operator; documentar)*
- *Aspecte din ștrand. Serbarea Câmpenească. Ștrandul Mureșul (regizor; documentar)*
- *Concurs de canotaj (operator; documentar)*
- *Meciul „Clubul Athletic” Arad – „Asociația de Educație Fizică a Muncitorilor” Arad (regizor; documentar)*
- *Primirea celor 200 de oaspeți italienii la Arad (operator; documentar)*
- *Serbările militare de la Arad (operator; documentar)*

1923

- *Inaugurarea căii ferate Arad – Oradea (operator; documentar)*
- *Împroprietărirea țăranilor în Banat (operator; documentar)*
- *Înhumarea celor doi eroi francezi la Timișoara (operator; documentar)*
- *Serbările șvabilor din Timișoara – 200 ani de la colonizare (operator; documentar)*
- *Viața arădeană (operator; documentar)*
- *Vizita M. S. Regelui la Timișoara (operator; documentar)*
- *Vizita M. S. Regelui la Timișoara și Arad (operator; documentar)*
- *Vizita regelui Ferdinand la Arad (operator; documentar)*

1925

- *Aspecte de la Târgul de Mostre organizat la Arad (operator; documentar)*
- *Aspecte din viața clubului de canotaj „Hellas” (regizor; operator; documentar)*
- *Inaugurarea pistei de ciclism „Meteor” Arad (regizor; operator; documentar)*

1926

- *Alba Iulia (Filmul Didactic/operator; documentar)*
- *Dezvelirea monumentul lupoaicei din Timișoara dăruit de fascia italiană a orașului Roma (operator; documentar)*
- *Expoziția zootehnia Banat și vizita familiei regale la Timișoara (Filmul Didactic/operator; documentar)*
- *Farmecul Carpaților noștri. O excursie cu automobilul de la Brașov la Sinaia (Filmul Didactic/operator; documentar)*
- *Industria cărbunelui (Filmul Didactic/operator; documentar)*
- *Lemnul (Filmul Didactic/operator; documentar)*
- *Marmura (Filmul Didactic/operator; documentar)*
- *Minele de aur din Brad (Filmul Didactic/operator; documentar)*
- *Uzinele metalurgice din Hunedoara (Filmul Didactic/operator; documentar)*
- *Vizita familiei regale la Arad (Filmul Didactic/operator; documentar)*

1927

- *Ionel și Mărioara (Filmul Didactic/ operator; film artistic)*
- *Lia (operator; film artistic)*
- *Comemorarea lui Aurel Vlaicu (operator; documentar)*
- *Funerariile lui Ion I. C. Brătianu (operator; documentar)*
- *Funerariile M. S. Regelui Ferdinand I (operator; documentar)*
- *Inaugurarea primei fabrici române de avioane la Brașov (operator; documentar)*
- *Înmormântarea lui Traian Grozăvescu (regizor; operator; documentar)*
- *Orasul Arad (operator; documentar)*
- *România economică (regizor; operator; documentar)*
- *Serbările tinerimii române (operator; documentar)*
- *Vizita generalului Berthelot la Arad (operator; documentar)*

1928

- *Anul Nou 1928 – Serviciul divin la Patriarhia Română (operator; documentar)*
- *Serbările semicentenarului Unirii la Dobrogea (operator; documentar)*

1929

- *Nani (operator; spectacol hibrid cu 3 acte filmate și 3 acte jucate pe scenă la Urania în Arad)*
- *Excursiunea Ateneului Popular Tătărași (operator; documentar)*
- *Minunea florilor (regizor; operator; documentar)*
- *România azi – România pitorească (regizor; operator; documentar)*
- *Serbările Unirii(operator; documentar)*
- *Haiducii (operator; film artistic)*

1930

- *Cancerul (operator; documentar)*
- *Înalta Comandantă A.S.R. Principesa Ileana primește jurământul cercetașelor române (operator; documentar)*

- *Societatea „Principele Mircea” (operator; documentar)*
- *Nunta țigăncii din Văleni (operator; film artistic)*

1931

- *Ciocoii (operator; film artistic)*
- *Divertisment de dansuri: Baletul Leria Niki-Cucu (operator; documentar)*
- *Aur (operator; film artistic – nefinalizat)*
- *Două arii (operator; film artistic)*
- *Monologul lui Păcală (operator; film artistic)*

1932

- *Chemarea dragostei (operator; film artistic)*
- *„Adevarul”. Ediție specială (operator; documentar)*

1934

- *România 1934 (operator; documentar)*
- *Insula Șerpilor (operator; film artistic)*
- *Ora veselă. Stroe și Vasilache (operator; film artistic)*
- *Târgul de fete de la Găina (operator; documentar)*
- *Concurserile militare internaționale de schi de la Predeal (operator; documentar)*

1935

- *Manevre regale 1935 (operator; documentar)*
- *Un pelerinaj la Maglavit (regizor; operator; documentar)*
- *Bing-Bang (operator; film artistic)*

1936

- *Din trecutul neamului (regizor; operator; documentar)*

1937

- *Fabricarea pâinii (operator; documentar)*

1938

- *C.F.R. O simfonie a muncii (operator; documentar)*
- *Echipele regale studențești (monteur; documentar)*
- *Fabricarea berii Bragadiru (operator; documentar)*
- *Funerariile reginei Maria (operator; documentar)*
- *Industria românească: fabricarea becurilor electrice (operator; documentar)*
- *Un fragment din viața cooperatistă a Sibiului (operator; documentar)*

1939

- *Aripi românești (operator; documentar)*
- *Cernăuți (operator; documentar)*
- *Cultura bumbacului (operator; documentar)*
- *Curiozități dobrogence (operator; documentar)*
- *Funerariile lui Armand Călinescu (operator; documentar)*

- *Insula Șerpilor (operator; documentar)*
- *Întreprinderea de pielărie și încălțăminte „Grigore Alexandrescu” (operator; documentar)*
- *Viețăți marine (operator; documentar)*
- *10 Mai (operator; documentar)*

1940

- *Cum se face un radioreportaj (operator; documentar)*
- *Fabrica de postav Brașov (operator; documentar)*
- *România industrială (operator; documentar)*
- *Sosirea reginei mamă Elena în țară (operator; documentar)*
- *Uzinele Malaxa (operator; documentar)*
- *10 Mai (operator; documentar)*

1941

- *Rebeliunea legionară (operator; documentar)*

1943

- *Uzinele românești făuresc armele victoriei (operator; documentar)*

Bibliografie:

Iosif Bertok – Istoria vieții mele, manuscris A.N.F, București, 1967

Iosif Sîrbuț – Filmele rulate la Arad (1903-1927), manuscris A.N.F, București, 1969

Călin Căliman – Istoria filmului românesc (1897-2017), ed.Ideea Europeană, București, 2017

Bujor T. Rîpeanu – Filmat în România. Filmul documentar (1897-1948), ed.Meronia, București, 2008

Bujor T. Rîpeanu – Cinematografiștii 2345. Cineaști, actori, critici și istorici de film și alte persoane și personalități care au avut de a face cu cinematograful din România sau care sunt originare de pe aceste meleaguri, ed.Meronia, București, 2013

H. Chillevich și I. Bertok în pădurea Ceala filmând exterioroalelor pentru "Ionel și Mărioara" 1927/ Sursa: G. Săbău în Museum Arad. Studii și Comunicări, VII, 2002, p.333

Horia Igiroșanu și I. Bertok alături de distribuția filmului "Haiducii" 1929

Sursa: <https://lugoj.webnode.ro/jozsef-bertok/>

Iosif Bertok, portret 1939
Sursa: SJAN Arad, fond Iosif Sârbuț, INV.712, d.
19/1939

Bertok filmând documentarul "Insula șerpilor"
1939
Sursa: SJAN Arad, fond Iosif Sârbuț, INV.712, d.
19/1939

Casa Iosif Bertok, Aradul Nou, strada Calea Timișorii nr.16